

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 35.073.5:336.018

М.І. МАЛЬОВАНІЙ,
к.е.н., доцент, Уманський національний університет садівництва

Методологічні підходи до прогнозування фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні

Розглянуто теоретико-методологічні проблеми прогнозування фінансового забезпечення соціального захисту. На основі модельного підходу розроблено модель соціального бюджету, яка враховує вплив економічних та демографічних факторів на фінансування соціального захисту населення в Україні.

Ключові слова: соціальний захист населення, прогнозування фінансового забезпечення, модельний підхід, соціальний бюджет.

Rассмотрены теоретико-методологические проблемы прогнозирования финансового обеспечения социальной защиты. На основе модульного подхода разработана модель социального бюджета, которая учитывает влияние экономических и демографических факторов на финансирование социальной защиты населения в Украине.

Ключевые слова: социальная защита населения, прогнозирование финансового обеспечения, модульный подход, социальный бюджет.

The theoretical and methodological problems of the financial provision forecasting of social protection were considered. On the basis of model approach the model of social budgeting, that considers the influence of economic and demographic factors on the social protection financing in Ukraine, was developed.

Постановка проблеми. Соціальний захист – це одна з найбільших статей витрат у системі державних фінансів.

В залежності від держави та її рівня розвитку через систему соціального захисту перерозподіляється від 5 до 30% ВВП. Даний перерозподіл здійснює безпосередній вплив на рівень та структуру доходів населення, виробництво та його затрати, стан та структуру ринку праці, здоров'я населення, витрати державного та місцевих бюджетів, що позначається на соціальному та економічному розвитку держави як позитивно, так і негативно. Рівень позитивного та негативного ефекту від соціального захисту залежить від конкретної країни та її соціально-економічної системи. Тому ціль соціальної політики будь-якої держави, на наш погляд, має формуватися так, щоб максимізувати позитивні ефекти соціально-економічного впливу та мінімізувати негативні побічні наслідки від функціонування системи соціального захисту.

Однією з негативних тенденцій останнього часу в більшості країн світу є те, що системи соціального захисту стали заручниками політичної кон'юнктури, що спричиняє до постійного нарощування соціальних програм та виплат. А тому не дивно, що у багатьох країнах світу виникають проблеми, пов'язані з дефіцитом фінансових ресурсів, які необхідні для покриття всіх соціальних програм. На сучасному етапі розвитку суспільства держави постійно опиняються перед проблемою адаптації до змінних умов економічного, демографічного та соціального навколишнього середовища. Крім того, з кожним роком частка витрат на соціальні потреби у ВВП зростає, а в деяких країнах світу соціальні ви-

Виклад основного матеріалу. У міжнародній практиці для прогнозування та планування різного роду бюджетів використовується значна кількість методів та підходів, які опираються як на економіко-математичні методи (автокореляція, лінійні та нелінійні тренди, економічні моделі), так і на експертні оцінки. Так, наприклад, в Україні найбільш широко використовуються формалізовані методи (прогнозна екстраполяція, системно-структурні, асоціативні, випереджуючої інформації тощо), а в зарубіжних країнах поширена практика інтуїтивних методів (індивідуальні та колективні експертні оцінки) [20]. Водночас використання кожного підходу та методу залежить від властивостей тієї системи, в якій відбувається проектування та прогнозування майбутніх показників. Оскільки соціальний захист є відкритою системою, що залежить від значної кількості факторів (економічного, демографічного, соціального та політичного характеру), вона складається з окремих підмоделей, які характеризують дані фактори та взаємозв'язок між ними. Тому для проектування та прогнозування фінансового забезпечення соціального захисту нами пропонується використовувати модульний підхід [24], адаптований нами до умов України. Це означає, що соціальна модель бюджету системи соціального захисту складається з декількох модулів (рис. 1), які можуть використовуватися як разом (наприклад, для визначення соціальних доходів та витрат), так і окремо (тобто характеризувати та прогнозувати окремі фактори, наприклад розвиток зайнятості тощо).

Як помітно з рис. 1, у моделі соціального бюджету компоненти перебувають у структурній ієрархічній залежності: ре-

зультати демографічного модуля є безпосередньою основою для розрахунку показників модуля ринку праці, а ті, у свою чергу, економічного модуля. Водночас модулі між собою взаємопов'язані, що створює цілісну структуру та дає змогу не лише спрогнозувати соціальний бюджет, а й визначити як взаємовплив окремих факторів один на одного, так і їхній вплив на всю модель у цілому.

У кожному модулі, як правило, використовуються свої специфічні методи прогнозування та проектування. Водночас принципи прогнозування для усіх них мають бути однакові, оскільки, які вірно зазначає Л.М. Степаненко, прогнозування за допомогою моделі – це свого роду екстраполявання, перенесення властивостей моделі процесу в тому його вигляді, в якому він існував на певному відрізку часу, у минулому і сьогодні, за межі цього відрізання, в майбутнє. За умови, що в майбутньому зберуться незмінними закономірності, взаємозв'язки, які покладені в основу моделі, прогноз буде вірним. Якщо ж з'являться нові чинники, зв'язки, то прогноз не виправдається [19, с. 157].

Основою соціальної моделі бюджету є демографічний модуль. Оскільки будь-яка система соціального захисту у спрощеному вигляді є сукупністю платників страхових внесків та отримувачів соціальних допомог, то надзвичайно важливим для майбутнього проектування соціальних доходів та витрат є знання про потенційну їх кількість. На даний час демографічні фактори є одними з основних, які впливають на ситуацію з фінансовим забезпеченням соціального захисту населення. Вже зараз вік 21% населення Європейського Союзу перевищує 65 років. За прогнозами фахівців, до

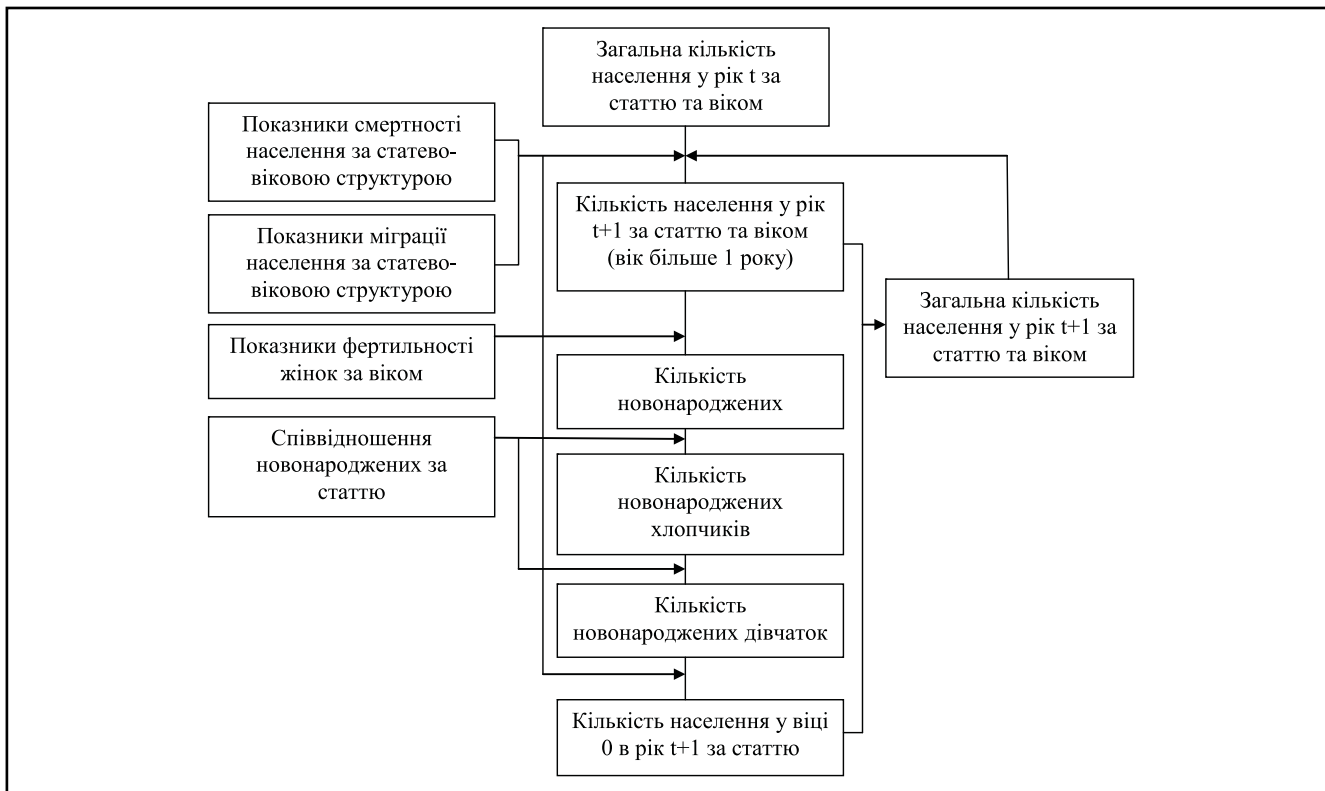

Рисунок 2. Схема демографічного моделювання

середини ХХІ ст. цей показник досягне 34%, що невідворотно позначиться на економічній активності країн Старого Світу. Трохи кращими, але в цілому загрозливими залишаються і світові тенденції. За даними департаменту суспільної інформації ООН, у 1950 році частка людей похилого віку (60 років і старші) становила на планеті 8%, у 2000 році – 10%, прогноз 2050 року – 21% [22, с. 267]. Тому демографічний модуль має враховувати потенційний розвиток не лише кількості населення, а також його статеву-вікову структуру (кількість дітей, працездатного населення та людей похилого віку). Оскільки демографічне моделювання на тривалий час (більше 10 років) зменшує достовірність показників (чим він коротший, тим точніші та детальніші його результати) [9, с. 71], бажано здійснювати демографічне прогнозування за кількома альтернативними моделями, що дасть змогу більш гнучко реагувати на зміни в демографічній ситуації у майбутньому. На рис. 2 схематично показані основні показники демографічного моделювання та їх порядок розрахунку.

Безпосередньо для демографічного прогнозування вітчизняними та зарубіжними вченими використовуються різноманітні методи, які можна об'єднати в такі групи:

- 1) методи екстраполяції;
- 2) економіко-статистичні методи, які дозволяють розробляти багатофакторні динамічні моделі;
- 3) методи вікових пересувань;
- 4) методи експертних оцінок.

На думку науковців [3, 12, 16], одним з методів, який дозволяє зменшити недоліки методів екстраполяції та який не вимагає значної кількості показників, які впливають на демографічні процеси (економіко-статистичні методи), є метод вікових пересувань. Тому для прогнозування нашої демографічної підмоделі пропонуємо використовувати саме цей метод. Суть даного методу полягає в тому, що протягом наступного року життя населення постаріє на рік, а деяка його частина помре. Тобто перспективна чисельність осіб окремої вікової групи буде визначатися за формулою:

$$Q_{i+1}x+1 = Q_{ix} - Q_{ix} * n_{xi}, \quad (1)$$

де $Q_{i+1}x+1$ – перспективна чисельність населення $x+1$ вікової групи у $i+1$ році, Q_{ix} – чисельність населення x -вікової групи у i році, n_{xi} – рівень смертності населення x -вікової групи в i році [3].

Прогнозування здійснюватиметься за оптимістичним та песимістичним прогнозами. Оптимістичний – ґрунтується на припущенні, що впродовж періоду прогнозування коефіцієнти смертності по певним віковим групам будуть мінімальними за останні t років, а коефіцієнти народжуваності – максимальними за останні t років. Песимістичний – ґрунтується на припущенні, що впродовж періоду прогнозування коефіцієнти смертності по певних вікових групах будуть максимальними за останні t років, а коефіцієнти народжуваності – мінімальними за останні t років. Прогнозовані показники міграції будуть сталими для всіх сценаріїв.

Для подальшого моделювання ринку праці на основі демографічного прогнозування слід визначити кількість працездатного населення, яке безпосередньо являється потенційним платником страхових внесків. Максимальна його кількість обмежена кількістю і статево-віковою структурою всього населення, а також мінімальним та максимальним віком працездатного періоду. У світі вікові межі працездатного населення різняться залежно від національного законодавства. Згідно з методологією МОП працездатним населенням вважаються особи у віці 15–70 років [13]. У світовій статистиці прийнято рахувати працездатне населення у віці 15–64 років [6, с. 57]. Згідно з чинним українським законодавством працездатне населення – це особи у працездатному віці (чоловіки 16–59 років і жінки 16–59 років) за винятком непрацюючих інвалідів I та II груп та непрацюючих осіб працездатного віку, які отримують пенсію. Для того щоб визначити кількість працездатного населення, необхідного для подальшого розрахунку модуля ринку праці, пропонуємо використовувати таке рівняння:

$$TLF_t = \sum_{x,s} (POP_{t,x,s} * LFPR_{t,x,s}), \quad (2)$$

де TLF_t – загальна кількість працездатного населення у рік t ;

$POP_{t,x,s}$ – загальна кількість населення у рік t ;

$LFPR_{t,x,s}$ – нормативи участі населення у праці за статтю та віком у рік t ;

$T = 1, \dots, T$ (T – кінець проектного періоду);

x – вік $0, \dots, 100$;

s – стать – чоловік (0), жінка (1).

На основі прогнозованої кількості працездатного населення відбувається проектування модуля ринку праці. При прогнозуванні ринку праці надзвичайно важливим є визначення його балансу. Як вірно зазначає І.М. Кравець, баланс на ринку праці є однією з головних умов ефективного функціонування економіки держави та забезпечення високого рівня добробуту суспільства зокрема [10, с. 65].

Схематично процес розрахунку показників, що включаються до балансу ринку праці, наведений на рис. 3.

Прогнозні показники ринку праці є вихідними для розрахунку економічного модуля. Одним з найважливіших її показників, що впливає на фінансове забезпечення соціального захисту населення, є показник заробітної плати. В нашому випадку його можна визначити таким чином:

$$WAGE_t = LI_t / EMPLD_t, \quad (3)$$

де LI_t – загальний фонд оплати праці в країні у рік t ;

$$LI_t = SHARE_t * GDP_t^n, \quad (4)$$

де $SHARE_t$ – частка оплати праці у ВВП країни у рік t ;

$SHARE_{t_0+N}$ – частка оплати праці у ВВП країни в останній рік прогнозування;

$$SHARE_t = (SHARE_{t_0+N} - SHARE_{t_0}) / (N - 1) + SHARE_{t-1} \quad (5)$$

$EMPL_t$ – кількість зайнятого населення, яке отримує заробітну плату у рік t ;

$$EMPLD_t = EMPL_t - EMPLS_t \quad (6)$$

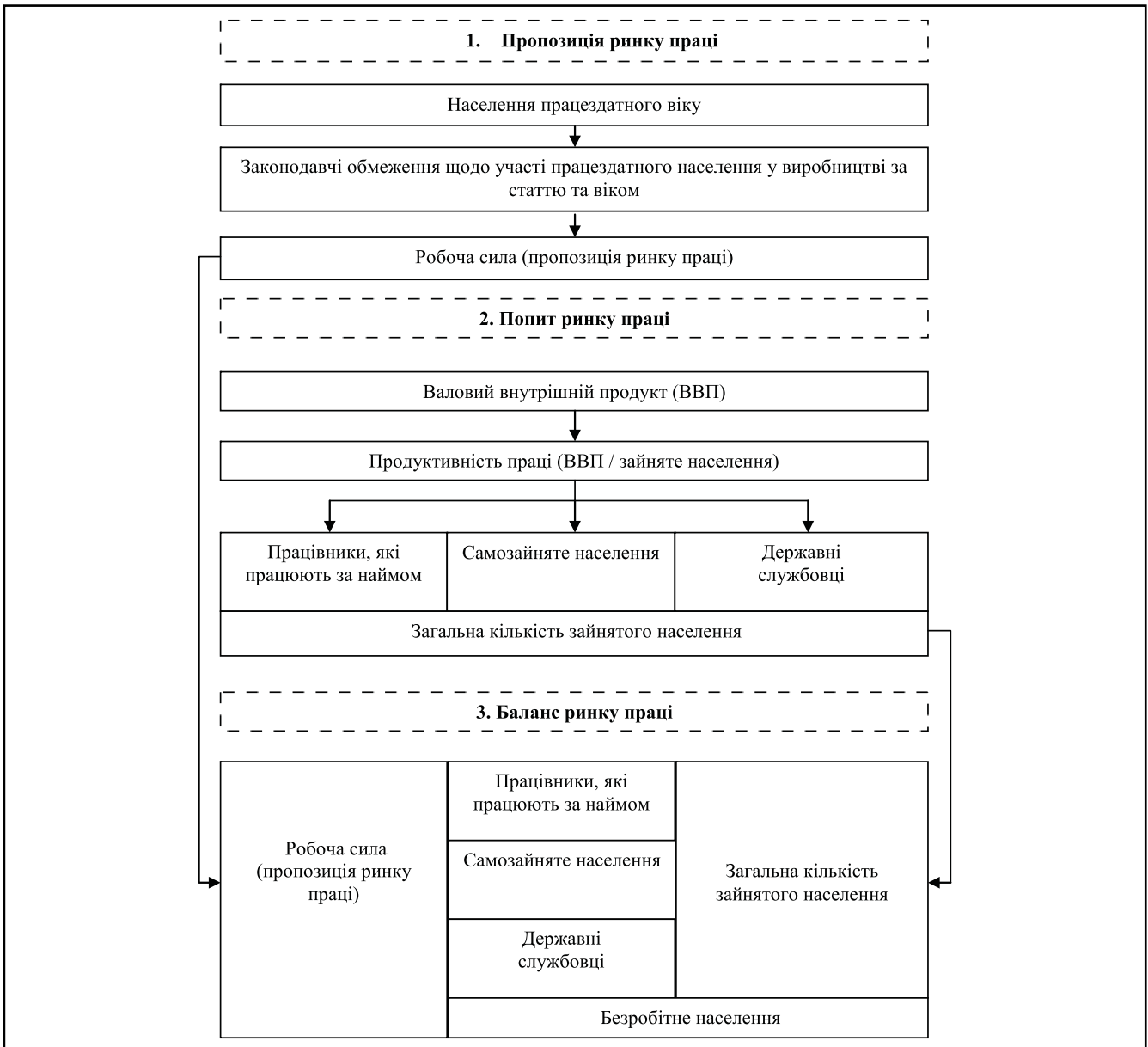

Рисунок 3. Розрахунок балансу ринку праці

$EMPLS_t$ – кількість самозайнятого населення в країні у рік t ;
 N – загальна кількість прогнозованих років;
 t_0 – базовий рік прогнозування;

$$t = t_0, \dots, t_0 + N$$

При визначенні прогнозних показників розміру заробітної плати нами використовується метод, в основі якого лежить врахування економічного розвитку країни в майбутньому. Водночас у світовій та вітчизняній економічній науці пропонують і інші методи прогнозування заробітної плати, проте, на наш погляд, вони більш складні та вимагають значної кількості різноманітної статистичної інформації.

Соціальний модуль є основою всієї моделі соціального бюджету. Він включає в себе всі доходи та витрати по головних формах та видах соціального захисту населення. Оскільки в більшості країн світу, в тому числі в Україні, існує різноманітна кількість соціальних допомог, які виплачують-

ся різними установами (наприклад, пенсії в Україні виплачуються Пенсійним фондом України, Фондом соціального страхування від нещасного випадку на виробництві, недержавними пенсійними фондами, страховими компаніями тощо), для прогнозування соціального модуля всі їх було згруповано в три великі блоки. Пенсійна система та система охорони здоров'я з точки зору їх частки у доходах та витратах є основними підсистемами соціального захисту населення в усіх країнах світу. Так, наприклад, у країнах Скандинавського регіону на кінець першого десятиліття XXI ст. витрати на пенсійне страхування становлять від 7,2 до 11,8% ВВП, а на охорону здоров'я – 8,2–11,2% ВВП [21, с. 153]. Інші види соціального захисту (соціальне страхування: від безробіття, в разі тимчасової втрати працездатності, в разі нещасного випадку на виробництві; різні види соціальної допомоги та соціального забезпечення) за своїми цілями та

функціями є не менш важливими для підтримання всеохоплюючої системи соціального захисту, проте за часткою фінансових витрат вони порівняно невеликі. Так, наприклад, якщо у 2010 році видатки Пенсійного фонду України становили близько 192 млрд. грн., а витрати на охорону здоров'я – 41,5 млрд. грн., то видатки всіх інших видів загальнообов'язкового державного соціального страхування становили у 2010 році трохи більше 17,8 млрд. грн. [8].

Незважаючи на наявність великої кількості підходів та методик до моделювання пенсійної системи, всі вони базуються на одному основному рівнянні (саме його використовуємо як базу для моделювання пенсійного модуля), яке описує відносну вартість пенсійного забезпечення:

$$PAYGCR_t = (PENS_t / ACT_t) * (APE_t / AIE_t), \quad (7)$$

де $PAYGCR_t$ – бюджет (доходи та витрати) пенсійної системи у рік t ;

$PENS_t$ – кількість пенсіонерів у рік t (по всіх категоріях пенсій);

ACT_t – кількість активних платників страхових внесків у рік t ;

APE_t – середній розмір пенсії у рік t ;

AIE_t – середній розмір доходу, з якого сплачуються страхові внески у рік t .

Показник $PENS_t / ACT_t$ показує демографічне навантаження на одного платника страхових внесків, а APE_t / AIE_t – середнє відношення розміру пенсії до розміру доходу в економіці країни. Вище наведене рівняння, по своїй суті, спрощено обраховує відсоткову ставку страхового внеску, сплачено якого б забезпечувала відповідний рівень пенсійного забезпечення в країні за певних демографічних умов. Зазвичай даний індикатор у слаборозвинених країнах доволі низький (за рахунок невеликих розмірів пенсійних виплат, що охоплюють незначну частину населення та позитивної демографічної ситуації, коли частка людей похилого віку у загальній кількості населення становить близько 10%), а у розвинених країнах з високою часткою людей похилого віку, де значні розміри пенсійних виплат по відношенню до отриманих доходів високий (подекуди вони становлять 90–100% заробітної плати, яку отримувала особи до виходу на пенсію). Виходячи з даного рівняння можна визначити, що подальше моделювання пенсійної системи здійснюється за трьома напрямками: демографічне прогнозування, прогнозування доходів та прогнозування витрат.

Демографічне прогнозування здійснюється виходячи з особливостей національного законодавства, яке відносить певні категорії населення до пенсіонерів. Усі ці категорії пенсіонерів створюють демографічну структуру пенсійної системи країни. Дана демографічна структура має відображати розподіл пенсіонерів та платників страхових внесків за статево-віковою структурою. Для розрахунку прогнозних показників чисельності отримувачів пенсій та платників страхових внесків слід використовувати результати моделювання демографічного модуля та модуля ринку праці. Методологічною основою прогнозування майбутньої кіль-

кості пенсіонерів та потенційних платників страхових внесків є метод вікових пересувань [3], згідно з яким відбувається поступове формування демографічної структури пенсійної системи на рік $t+1$. При визначенні кількості пенсіонерів враховуються національні умови виходу на пенсію (пенсійний вік для жінок та чоловіків, пенсійний вік виходу на пенсію для пільгових категорій населення).

Кількість потенційних платників страхових внесків буде залежати від коефіцієнту участі зайнятого населення у системі соціального страхування:

$$ACT_{x,s,t} = EMP_{x,s,t} * act_{x,s,t}, \quad (8)$$

де $act_{x,s,t} = ACT_{x,s,t} / EMP_{x,s,t}$ частка активної участі зайнятого населення у системі;

$ACT_{x,s,t}$ – кількість платників страхових внесків за статтю та віком у рік t ;

$EMP_{x,s,t}$ – кількість зайнятого населення за статтю та віком у рік t .

Важливим при цьому є правильне прогнозування коефіцієнту участі зайнятого населення у сплаті страхових внесків, оскільки на нього у майбутньому можуть впливати фактори як економічного (наприклад, зменшення податкового навантаження та розмірів страхових внесків може стимулювати зменшення нелегальної зайнятості, а поліпшення економічної ситуації та збільшення розмірів доходів населення – зростання кількості сплати добровільних страхових внесків у недержавне пенсійне страхування) та політичного (наприклад, розширення законодавчо визначених категорій населення, яке підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню) характеру.

Рис. 4 дає змогу візуально представити процес прогнозування демографічної структури пенсійної системи, яка базується на методі вікових пересувань.

Проектування фінансового забезпечення пенсійного модуля складається з розрахунку потенційного розміру доходу, з якого слід сплачувати страхові внески, а також середнього розміру пенсій по всіх категоріях отримувачів. Після того як ці показники будуть розраховані, стає можливим визначення загального розміру доходів та видатків пенсійної системи.

Основою для розрахунку потенційного розміру доходу, з якого слід сплачувати страхові внески, є показник заробітної плати, розрахований в економічному модулі. Водночас головною проблемою моделювання доходів пенсійної системи є наявність у багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні, верхньої межі доходу, з якої сплачуються страхові внески. Проте, враховуючи те, що основна частка страхових внесків (більше 95%) в Україні сплачується з доходу до граничної межі, дане обмеження в нашому моделюванні можна не враховувати.

Охорона здоров'я з точки зору моделювання її фінансового забезпечення, на думку науковців [5, 14, 18], є однією з найскладніших видів соціального захисту населення. На відміну від пенсійного страхування та інших його видів, де система соціальних виплат, порядок їх нарахування та сплати, перелік осіб, які мають на них право, чітко регла-

охорони здоров'я), так і окремих його категорій (державні службовці, військовослужбовці, шахтарі тощо);

– по-третє, частина медичних послуг надається в рамках недержавного медичного страхування, яке здійснюється через страхові компанії шляхом укладання різноманітних договорів медичного страхування;

– по-четверте, частину медичних послуг населення оплачує самостійно (стоматологічні послуги, приватні лікарні тощо).

Дана комбінація джерел фінансування є різною в країнах світу. Наприклад, у країнах Центральної та Східної Європи система охорони здоров'я базується переважно на державному фінансуванні, в країнах Західної Європи (Франція, Німеччина, Бельгія тощо) домінує загальнообов'язкове державне медичне страхування, а у США надзвичайно розвинута приватна медицина [4]. Тому моделювання фінансового забезпечення має враховувати частку кожного джерела фінансових ресурсів та його роль у формуванні повноцінної системи охорони здоров'я країни.

При моделюванні фінансового забезпечення охорони здоров'я всі витрати вважаємо за доцільне поділити на три групи: державні; системи медичного страхування (державне та недержавне); приватні.

До державних витрат відносяться: загальні адміністративні витрати на охорону здоров'я; загальні витрати на амбулаторні послуги; загальні витрати на клінічні послуги; загальні витрати на інші медичні послуги; загальні витрати на інвестиції в системі охорони здоров'я.

Адміністративні витрати на майбутнє прогнозуються виходячи з категорії минулорічних витрат з врахуванням майбутнього зростання (зменшення) кількості населення в країні та економічної ситуації (збільшення (зменшення) розміру заробітної плати, інфляції тощо).

Загальні витрати на амбулаторну допомогу слід розраховувати на одну особу, яка потребує таких медичних послуг, а витрати на стаціонарне лікування – на одне лікарняне ліжко. Головними факторами, які будуть у майбутньому впливати

на дані витрати, є: кількість осіб, які потребують амбулаторної допомоги; кількість лікарняних ліжок у лікарнях та госпіталях; розмір національної середньої заробітної плати; кількість та структура населення країни; рівень інфляції.

Водночас, на думку науковців [2, 7, 15], найважливішим фактором, який впливає на витрати системи охорони здоров'я та його розвиток, є зміна кількості та структури населення. Незважаючи на те що фінансові витрати на систему охорони здоров'я зазвичай у повному обсязі та об'єктивно відображаються державними органами, поділ витрат за статтю та віком пацієнтів або відсутній, або незначний. Тому вплив демографічної ситуації на витрати слід відобразити загальним показником, який ми визначаємо як загальний демографічний індикатор:

$$IND = \frac{\sum_{x,s} (POP_{x,s,t} * UR_{x,s}) / TOTPOP_t}{\sum_{x,s} (POP_{x,s,t} * UR_{x,s}) / TOTPOP_{t-1}}, \quad (9)$$

де $UR_{x,s}$ – певні медичні витрати, які характерні залежно від статті та віку пацієнта.

Значна частина витрат на охорону здоров'я здійснюється через систему медичного страхування. Всі витрати, які здійснюють страхові компанії, можна поділити на: витрати на амбулаторну допомогу; витрати на клінічну допомогу; витрати на стоматологічну допомогу; витрати на придбання фармацевтичних препаратів; інші витрати; адміністративні витрати.

Якщо державні та витрати системи медичного страхування доволі повно та точно відображені статистично, то приватні витрати населення на медичні послуги визначаються доволі приблизно за допомогою або вибіркового обстеження, або експертного оцінювання. За основні дані, які відображають приватні витрати населення на медицину, пропонуємо взяти дані Державного комітету статистики України про структуру витрат домогосподарств, які на даний час є найбільш об'єктивними та точними.

Після розгляду основних видів соціального захисту (пенсійного забезпечення та охорони здоров'я) слід провести

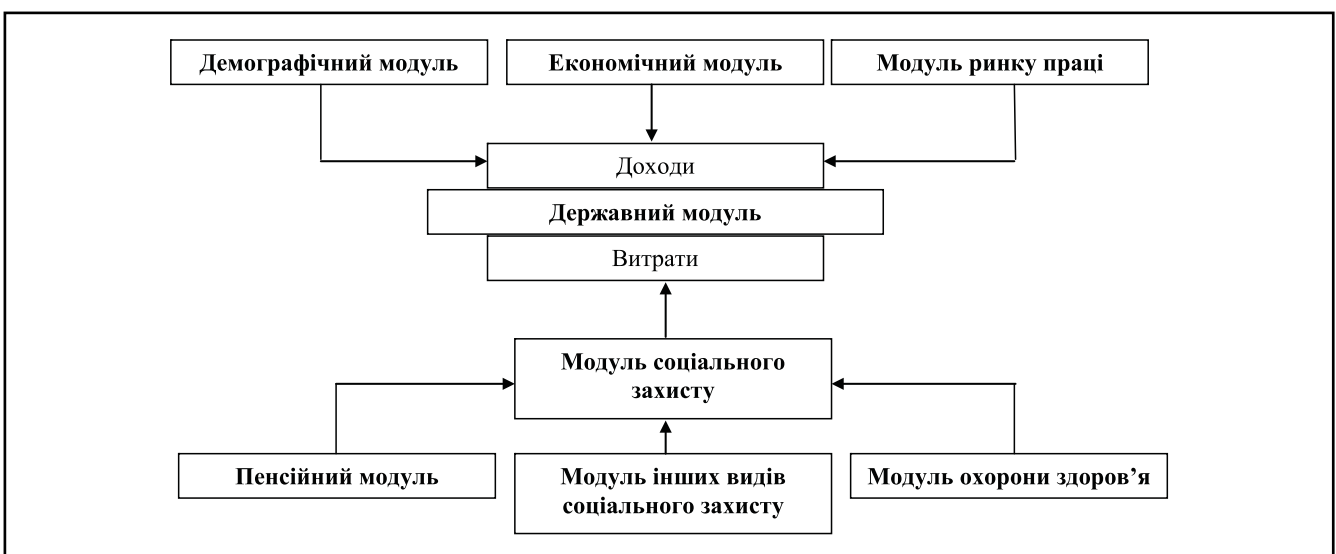

Рисунок 5. Взаємозв'язок державного модуля з іншими модулями моделі соціального бюджету

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

прогнозування фінансового забезпечення інших видів соціального захисту, які відіграють не менш важливу роль у формуванні повноцінної системи соціального захисту населення країни: соціальне страхування від безробіття, соціальне страхування у разі тимчасової втрати працездатності, соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та соціальна допомога.

Останнім модулем моделі соціального забезпечення, що зв'язує всі його складові, є державний модуль, який описує доходи та витрати центральних та місцевих органів влади на фінансування соціального захисту населення. Для розрахунку показників даної моделі широко використовуються спрогнозовані показники інших модулів. Так, наприклад, оскільки головними компонентами державних соціальних витрат є витрати на охорону здоров'я, пенсійне забезпечення, різні види соціального страхування та соціальну допомогу, то загальні державні витрати на соціальний захист розраховуються в інших модулях. Водночас показники демографічного, економічного та модуля ринку праці є вихідними для розрахунку державних доходів (рис. 5).

Водночас у державному модулі визначається цілий ряд специфічних показників, які прямо впливають як на доходи, так і на витрати системи соціального захисту населення: розмір прожиткового мінімуму, розмір мінімальної заробітної плати, розмір єдиного соціального внеску, розмір різного роду соціальних допомог та тривалість їх отримання, норми заміщення заробітної плати (доходу), формула розрахунку пенсії тощо.

Здебільшого всі ці показники затверджуються відповідними законодавчими та нормативними актами, а тому велику роль на них має політична складова, яка важко піддається прогнозуванню. Для прогнозу таких показників рекомендуємо використовувати методи екстраполяції або метод експертних оцінок.

Висновки

Запропонована модель соціального бюджету дає змогу здійснити як середньо-, так і довгострокове прогнозування фінансового забезпечення соціального захисту країни з метою виявлення основних напрямів його розвитку в майбутньому. Аналіз отриманої моделі та факторів, що на неї впливають, можуть широко використовуватися не лише в складанні соціального бюджету, а й при визначенні шляхів покращення фінансування, зменшенні нецільового використання коштів, оптимізації соціальних видатків, що, у кінцевому підсумку, повинно зменшити фінансове навантаження на державні фінанси з одночасним збереженням повноцінної системи соціального захисту населення.

Список використаних джерел

1. Бубенко П.Т. Бюджетне фінансування соціальних гарантій населення України: нові стандарти соціального забезпечення / П.Т. Бубенко, О.Б. Снісаренко, В.В. Ротару // Економіка та управлін-

ня підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – №4. – С. 27–40.

2. Буднікевич І.М. Дослідження соціально-демографічних чинників макросередовища міста / І.М. Буднікевич // Сталий розвиток економіки. – 2012. – №3. – С. 123–127.

3. Валентей Д.И. Основы демографии: Учебник / Д.И. Валентей, А.Я. Кваша – М.: Мысль, 1989. – 286 с.

4. Воробийов В. В. Досвід провідних країн світу в управлінні сферою охорони здоров'я / В. В. Воробийов // Форум права. – 2011. – №2. – С. 139–146 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11vvcovz.pdf>

5. Гаман П.І. Методологічні підходи до моделювання процесу управління системою охорони здоров'я в умовах трансформаційного суспільства / П.І. Гаман // Державне будівництво. Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Debu/2007-2/doc/2/O1.pdf>

6. Горячук В.Ф. Теоретичні та методологічні питання формування реєстру конкурентних переваг та відставань регіону / В.Ф. Горячук // Економічні інновації. Випуск 42: Інноваційний інструментарій розвитку господарської діяльності. Збірник наукових праць. – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2011. – 279 с. – С. 51–61.

7. Дяченко Є.В. Фінансовий механізм функціонування обов'язкового медичного страхування в Україні / Є.В. Дяченко // Інноваційна економіка. – 2012. – №6 (32). – С. 279–285.

8. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення (у цифрах і фактах). – К.: Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України. – 2010. – 68 с.

9. Ковач Т.Ю. Прогнозування чисельності населення за допомогою показників механічного та природного руху населення / Т.Ю. Ковач, Ю.Б. Кушнір // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка», 2010 р., Вип. 31. – С. 70–74.

10. Кравець І.М. Регіональний ринок праці та самозайнятості: стан та перспективи розвитку / І.М. Кравець // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2012. – №1 (172). – Ч. 1. – С. 61–69.

11. Ливдар М. В. Програмно-цільовий метод складання бюджету / Марта Ливдар // Галицький економічний вісник. – 2009. – №2. – С. 109–114.

12. Макарова О. Прогноз демографічного розвитку України до 2010 р. / О. Макарова, О. Позняк, В. Шишкін // Україна: аспекти праці. – 1997. – №5. – С. 25–28.

13. Міненко В.Л. Методологічні аспекти аналізу економічної активності населення, зайнятості і безробіття / В.Л. Міненко // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2010. – №1 (37). – 464 с.

14. Онишко С.В. Удосконалення фінансування системи охорони здоров'я у сферах формування людського капіталу та оздоровлення державних фінансів / С.В. Онишко // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право), 4(55) 2011. – С. 66–73.

15. Портна О.В. Фінансові індикатори діяльності закладів охорони здоров'я / О.В. Портна // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2011. – №1 (55). – С. 343–346.
16. Прибиткова І.М. Основи демографії: Посіб. для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів / І.М. Прибиткова. – К.: «АртЕк», 1997. – 256 с.
17. Прокопенко О.В. Удосконалення методичних підходів до бюджетного регулювання на державному та місцевих рівнях // О.В. Прокопенко, В.Ю. Школа // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – №3. – Т. 2. – С. 28–33.
18. Сміянов В.А. Сучасна концепція якості медичної допомоги / В.А. Сміянов, П.О. Павлюк // Вісник Сумського державного університету. Серія «Медицина». Науковий журнал. – 2011. – №1. – С. 5–12.
19. Степаненко Л.М. Модель формування професійних соціальних зв'язків у студентів-психологів / Л.М. Степаненко // Соціальна робота та управління: соціологія, психологія, педагогіка, соціальна робота: Міжнародний збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова. – Вип. 1: за заг. ред. В.П. Андрущенко, А.О. Ярошенко, І.М. Ковчиної. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2001. – С. 156–167.
20. Фещенко Л.В. Вдосконалення бюджетного планування і прогнозування / Л.В. Фещенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – №34. – С. 154–157.
21. Шморгун О.В. Стратегічні напрямки підвищення конкурентоспроможності країн Скандинавського регіону в XXI столітті / О.В. Шморгун // Економічний форум. – 2012. – №3. – С. 150–160, с. 153.
22. Leon J.H. Bettendorf, Ben J.Heijdra Population ageing and pension reform in a small open economy with non-traded goods // Journal of Economic Dynamics&Control. – 2005. – №6. – P. 265–290.
23. Michael Cichon, William Newbrander, Hiroshi Yamabana, Axel Weber, Charles Normand, David Dror, Alexander Preker Modelling in health care finance: A compendium of quantitative techniques for health care financing Geneva, International Labour Office, 1999. – С. 376.
24. The ILO Social Budget model, version 6 (Geneva, 1999) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org/Search3/search.do?searchWhat=The+ILO+Social+Budget+model%2C+vers>

УДК 659075.0

О.Г. ГОНЧАРЕНКО,
к.в.н., доцент, Європейський університет

До питання щодо вдосконалення трудової мотивації засуджених

Дослідження системи мотивації праці засуджених є важливим елементом у процесі їхньої ресоціалізації. Вивчення всіх наявних структурних елементів мотивації дозволяє підвищити продуктивність їхньої праці і ефективність діяльності державних підприємств установ виконання покарань.

Ключові слова: праця, мотивація, внутрішня і зовнішня мотивація.

Исследование системы мотивации труда осужденных является важным элементом процесса их ресоциализации. Изучение всех структурных элементов мотивации позволит повысить производительность их труда и эффективность деятельности государственных предприятий исправительных учреждений.

Ключевые слова: мотивация, мотивация труда, внутренняя и внешняя мотивация.

The investigation in the system of labor motivation for convict is an important element in the process of their adaptation. Only the investigation of all existing elements in the motivation will allow to increase their labor productivity and efficiency in the work of the state enterprises in correctional institutions.

Keywords: labor, motivation, internal, and external motivation.

Постановка проблеми. Проблема залучення засуджених до суспільно корисної праці вже не одне десятиріччя є об'єктом пильної уваги вчених. Трудова зайнятість засуджених є мірою виховного впливу і в той же час спрямовується на профілактику і зниження рівня рецидивної злочинності, дозволяє засудженим отримати робочі професії і спеціальності, тим самим забезпечивши себе джерелом постійного доходу, в тому числі й після звільнення. Перехід до ринкової економіки створив невідгідні умови для забезпечення зайнятості засуджених, ускладнивши тим самим виконання кримінальних покарань. Практично кожний третій засуджений (36,1%) не працює, хоча 88,2% засуджених працездатні як за віковими, так і за медичними показниками, не мають обмежень до трудової діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Вивченню природи мотивації праці, формуванню дієвої системи спонукання працівників до ефективної праці присвячено багато наукових праць, зокрема (Ван дер Лінден [1], А.Х. Гляшенко [2], В.А. Елеонський [3], Я. Эйдельман [4], А.М. Колот [5], В.В. Радаев [6], Г.Г. Шиханцев [7]), але недостатньо досліджено систему мотивації праці осіб, позбавлених волі, суспільно корисна праця яких використовується як засіб їх вправлення і ресоціалізації.